

Apie Birutę, komparatyvistiką, vertimą ir viltį

<https://doi.org/10.51554/Coll.21.46.11>

Birutė Ciplijauskaitė, *Tarp lituanistikos ir ispanistikos. Moterys XIX–XX amžių Europos literatūrose*, sudarė ir iš ispanų k. vertė Akvilė Šimėnienė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2019, 284 p., ISBN 978-609-425-255-6

Birutė Ciplijauskaitė, arba Birutė Ciplijauskaitė (taip ji figūruoja ispanakalbiuose šaltiniuose, tiesa, dažniausiai vadinama tiesiog užsieniečiams lengviau ištariamą Birutės vardu), kaip rašoma šios rinktinės įvade, „savo svarba nenusileidžia didesniems lietuvių išeivijos mokslininkams Algirdui Juliiui Greimui, Vytautui Kavoliui, Marijai Gimbutienei“ (p. 49). Recenzija sąmoningai pradama nuo vardo, nes lietuvių kultūroje stinga būtent Ciplijauskaitės figūros, o ne tik mokslinių pasiekimų ir indėlio į teorinį bei istorinį literatūrologijos lauką aktualizavimo. Šioje Akvilės Šimėnienės sudarytoje ir iš ispanų kalbos išverstoje rinktinėje pateikiami fragmentai iš trijų feministinę kritiką reprezentuojančių Ciplijauskaitės veikalų: *Nepatenkinta moteris realistiniame romane* (1984), *Šiuolaikinis moterų romanas (1970–1985)*. *Pasakojimo pirmuoju asmeniu tipologijos link* (1988) ir *Moteriškojo „aš“ konstravimas literatūroje* (2004). Vis dėlto knygos pasirodymą reikšmingu įvykiu laikyčiau ne vien dėl pagaliau lietuvių kalba prieinamų tyrimų. Tai, kas nugula išsamiaje rinktinės įvade, – suaktualinta tyrėjos figūra, nuodugnai pristatytos ir aptartos įvairios jos veiklos sritys (literatūrologija, vertimas, kritika, pedagoginis darbas), – yra svarus žingsnis artimiau ir giliau pažinti Ciplijauskaitės intelektualines trajektorijas, kad vėliau būtų galima šią pažintį dar plėtoti.

O plėtoti yra ką. Rinktinės sudarytoja savo disertacijoje, skirtoje apžvelgti visą Ciplijauskaitės literatūrologinę veiklą, pateikia autorės kritinių tekstų, vertimų ir kt. bibliografiją: literatūrologinių knygų – 11, straipsnių knygoose ir studijose – 83, straipsnių periodiniuose užsienio leidiniuose – 89, periodiniuo-

se leidiniuose lietuvių kalba – 40¹. Duomenys iškalbūs ir dėl to, kad dauguma tekstų rašyti užsienio kalbomis, į lietuvių kalbą neversti, nors neretai juose atsigrežama taip pat ir į lietuvių literatūrą. Tad dėl situacijos panašumo (išėivijos tyrėjai, rašę ne tik lietuvių kalba), o ir kultūrinio, teorinio įdirbio apimties Ciplijauskaitę galime lyginti su Greimu, Gimbutiene ar Kavoliu, tačiau darbų žinomumo mastas kol kas neabejotinai skirtingas. Bene geriausiai Ciplijauskaitė lietuvių humanitarams pažįstama iš atgarsio sulaukusios jos kritikos tekstų rinktinės *Literatūros eskizai*, kurioje ir keli tekstai, atliepantys šioje naujoje rinktinėje pristatomus tyrimus, kaip antai: „Išsipildymo neradusi moteris realisti-niame romane“ (p. 235–250) ir „Istorinis romanas iš moteriškos perspektyvos“ (p. 256–262). Vis dėlto iki šiol lietuvių kalba pasiekiamos tebuvo feministinių Ciplijauskaitės studijų idėjų santraukos.

Tai, kad tyrėjos veiklą kol kas žinome menkai, veikiausiai susiję su apskritai ispanistikos situacija Lietuvoje (Ciplijauskaitė pirmiausia ir buvo būtent ispanis-tė). XX a. prie lietuviškosios ispanistikos (ar veikiau ispanistikos lietuvių kalba), be Ciplijauskaitės, prisidėjo kiti išėiviai – Povilas Gaučys, Stasys Goštautas; o štai nuo XXI a. jau po truputį klostosi akademinė Lietuvos ispanistikos tradicija (tai susiję ir su studijomis Vilniaus universitete², ir su tyrėjų iniciatyvomis³). Ispanakalbių mokslinių ar eseistinių veikalų vertimų į lietuvių kalbą kol kas yra itin

-
- 1 Akvilė Šimėnienė, *Birutės Ciplijauskaitės literatūrologijos paradigmos*: daktaro disertacija, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 270–291.
 - 2 Žr. Marta Plaza Velasco, José Antonio Calzón García, Aistė Kučinskienė, Dovilė Kuzminskaitė, Paula Pulgar Alves, Miguel Villanueva Svensson, „Enseñar español en Lituania. La creación de los estudios hispánicos“, *Altas de ELE*, 2019. Prieiga internetu: http://www.todoele.net/atlas_lituania.html [žiūrėta 2020 11 28].
 - 3 Yra pasirodę keli mokslo straipsniai, kuriuose ispanakalbiai autoriai aptariami lietuvių literatūros recepcijos arba komparatyvistiniu aspektu: Nerijus Brazauskas, „Saulius Tomas Kondrotas ir Lotynų Amerikos proza“, *Metai*, 2007, Nr. 5, p. 94–101; Aistė Kučinskienė, „Komparatyvistikos (ne)įmanomybė: Juozas Tumas-Vaižgantas ir Miguelis de Unamuno“, *Colloquia*, Nr. 38, 2017, p. 51–70; Dovilė Kuzminskaitė, „Lyrinio „aš“ kūniškumas Birutės Pūkelevičiūtės ir Ideos Vilariño poezijoje“, *Žmogus ir žodis*, 2014, t. 16, Nr. 2, p. 43–52; Akvilė Šimėnienė, „Apie du ežerus: Miguelio de Unamuno ir Donaldo Kajoko romanai“, *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 2014, t. 18, p. 254–267 ir kt. Iškalbinga, kad tokiai plačiai sričiai kaip ispanakalbė literatūra lietuviškai tėra skirtas ant rankos pirštų suskaičiuojamas mokslinių publikacijų kiekis (tikėkimės, tik kol kas). Čia nepaminti grožinių tekstų vertimai ir tyrimai apie vertimus – jų yra gausiau. Be to, esama įdomių tarpdisciplininių su ispanistika susijusių tyrimų, pavyzdžiui, Evelinos Gužauskytės knyga *Kaip Kristupas Kolumbas įvardijo pasaulį. Derybų diskursas laivo žurnaluose (1492–1504)*, iš anglų k. vertė Miglė Anušauskaitė, Vilnius: Homo liber, 2017, 264 p.

mažai; ši rinktinė – viena pirmųjų tokių, mat, be filosofų José Ortega y Gasseto⁴ ar Miguelio de Unamuno⁵, nėra ką daugiau minėti. O vertingų tekstų, kuriuos būtų galima išversti, yra ir iš filosofijos ar kultūros istorijos srities, tarkime, literatūrologo semiotiko Walterio D. Mignolo, sociologo Rámono Grosfoguelio veikalai, ir literatūrologijos, pvz., komparatyvisto Claudio Guilléno tyrimai, ypač veikalas *Tarp vienodo ir skirtingo (Entre lo uno y lo diverso, 1985)*, ir t. t. Tad manyčiau, kad Ciplijauskaitės padėtis ispanakalbės ir lietuvių humanitarikos ryšių atžvilgiu nėra išskirtinė. Beje, verta pažymėti, kad užsienio ispanistikoje Ciplijauskaitė yra plačiai žinoma – jos tyrimais remiamasi daktaro disertacijose⁶, rašomos mokslinės literatūrologės knygų recenzijos⁷. O 2017 m. tyrėjai mirus, jai skirtas *In memoriam* pasirodė ir svarbiame ispaniškosios humanitarikos žurnale *Hispanic Review*⁸.

Rinktinės pavadinimas suponuoja, kad knygoje bus kalbama apie lituanistikos ir ispanistikos ryšius, bet iš tiesų rinktinės tekstai neatitinka pavadinimo, jie nėra tarp lituanistikos ir ispanistikos. Šioje tarpinėje „erdvėje“ yra pati Ciplijauskaitė. Rinktinėje lituanistika tik probėgšmais pasirodo tada, kai į platų tiriamų romanų spektrą įtraukiama Vidmantė Jasukaitytė (Vakarų literatūros kontekste aptariama *Stebuklinga patvorių žolė*, p. 217–218), minima Vytautė Žilinskaitė. Tad šią kritikos tekstų rinktinę ir siūlyčiau vertinti ne kaip lituanistikos ir ispanistikos ryšių atvejį, o kaip pačios Ciplijauskaitės literatūrologinio darbo, tekstų skaitymo ir interpretavimo pavyzdį. Antra vertus, jei rinktinės tekstai bus integruoti į lietuvių literatūrologų tyrimus, bus įprasmintas ir šios knygos pavadinimas, nurodantis lietuvių ir ispanakalbės humanitarikos santykį.

4 José Ortega y Gasset, *Masių sukilimas*, iš ispanų k. vertė Elena Treinienė, Vilnius: Mintis, 1993; Idem, *Mūsų laikų tema ir kitos esė*, iš ispanų k. vertė Rūta Samuolytė, Vilnius: Baltos lankos, 1999; Idem, „Vertimo spindesys ir skurdas“, iš ispanų k. vertė Linas Rybelis, *Vertimo studijos*, 2012, Nr. 5, p. 130–144.

5 Miguel de Unamuno, *Apie tragišką žmonių ir tautų gyvenimo jausmą*, iš ispanų k. vertė Linas Rybelis, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003.

6 P vz., Eva María Villar Secanella, *El despertar a la conciencia del lector juvenil en universos ficcionales protagonicamente femeninos y la novela lírica de autoafirmación en la LIJ*: daktaro disertacija, Zaragoza: Universidad de Zaragoza, 2015; Daniel García Florindo, *La poesía de Juan Bernier, diálogo vital con su tiempo*: daktaro disertacija, Córdoba: Universidad de Córdoba, 2019.

7 P vz., Sara Molpeceres Arnáiz, „Biruté Ciplijauskaitė: *La construcción del yo femenino en la literatura*. Cádiz, Servicio de Publicaciones de la Universidad de Cádiz, 2004, 484 págs.“: recenzija, *Castilla: Estudios de Literatura*, 2003–2004, Núm. 28–29, p. 283–285.

8 Ignacio Javier López, „Biruté Ciplijauskaitė“, *Hispanic Review*, 2017, vol. 85, No. 4, p. 365–369.

Vis dėlto patį komparatyvistinį metodą, kuris persmelkęs bene visus tyrėjos svarstymus apie literatūrą⁹, nors ir ne lietuvių–ispanakalbės literatūrų lyginimo pagrindu, akcentuoti norėtuši, nes rinktinėje pristatomi plataus užmojo tyrimai yra iš prigimties komparatyvistiniai. Pirmajame veikle *Nepatenkinta moteris* lyginami keturi romanai (ispanų – Leopoldo Alas Claríno *Regentė*, prancūzų – Gustave'o Flaubert'o *Ponia Bovari*, rusų – Levo Tolstojaus *Ana Karenina* ir vokiečių – Theodoro Fontane'o *Efė Bryst*), į analizę, be kita ko, įtraukiant nuodugniai išnagrinėtus istorinį, kultūrinį ir literatūrinį kontekstus. Antrojo – *Šiuolaikinis moterų romanas* – įvade nurodoma, kad Ciplijauskaitė tyrimui perskaičiusi daugiau nei 600 veikalų, kurių nemažą dalį aptaria ir gretina; analizuojami kūriniai rašyti ispanų, prancūzų, portugalų, vokiečių, anglų ir kt. kalbomis. Paskutiniam veikalui – *Moteriškojo „aš“ konstravimas literatūroje* – rinktinėje skiriama mažiausiai dėmesio: publikuojami trys knygos straipsniai, daugiausia atkartojantys ankstesniųjų dviejų studijų mintis, jas gilinantys, taigi suprantamas knygos sudarytojos sprendimas nedubliuoti verčiamų tekstų. O štai minimi platūs literatūrologiniai Ciplijauskaitės užmojai gali būti gretinami su tokių eruditų kaip Ericho Auerbacho literatūros tyrimais; šis autorius – simboliškai – minimas ir pačiame pirmame išverstame studijos *Nepatenkinta moteris* puslapyje (p. 57).

Beje, visiems lietuviškai skaitantiems ispanistams reikšminga ir tai, kad, apėrdama plačius ispanakalbės literatūros kontekstus, Ciplijauskaitė aptaria kitus lietuvių literatūrologijoje menkai žinomus ispanų autorius – Azoríną, Pío Baroją, Jorge Guilléną, Carmen Laforet, Aną Marią Matute, Aną Marią Moix, Carmen Martín Gaitę, Benito Pérezą Galdósą, Pedro Salinasą, Unamuno ir kt.

Visi trys veikalai, kurių fragmentų išversta, priskirtini vėlyvajam tyrėjos rašymo laikotarpiui¹⁰, kuomet nagrinėjant literatūrą taikyta „[i]dealistinės stilistikos, fenomenologijos, feminizmo suformuota hibridinė kritinė pasaulėžiūra“¹¹. Rinktinės įvade nurodoma chronologinė tyrimų kaita, aptariama, kokioms temoms ir metodologinėms premisoms Ciplijauskaitė skirtingu laiku teikė pirmenybę,

9 Tai matyti ir iš tekstų rinktinėje *Literatūros eskizai*: Binkis lyginamas su 1927-ųjų poetinės kartos atstovais, socialistinis realizmas lyginamas su magiškuoju, Vidmantė Jasukaitytė aptariama Mario Vargas Llosa, Gabrielio García Márquezo, Ingeborgos Bachmann ir kt. kontekste, Kristijonas Donelaitis gretinamas su James'u Thomsonu ir Jeanu François de Saint-Lambert'u ir pan.

10 Akvilė Šimėnienė, *op. cit.*, p. 82–83.

11 *Ibid.*, p. 82.

išryškinama, kad feministinėmis temomis aktyviai domėtis tyrėja pradeda 9-uosiu dešimtmečiu (p. 21). Akreiptinas dėmesys, kad bendrame Ciplijauskaitės literatūrologinių darbų kontekste etapas, kuomet rašoma išskirtinai apie moteris personažas ar / ir moteris rašytojas, yra tik vienas iš literatūrologinės veiklos laikotarpių, ir nebūtinai laikytinas pagrindiniu – ispanakalbėje humanitarikoje ji pirmiausia atpažįstama kaip 1927-ųjų kartos, 1898-ųjų kartos ir apskritai ispanų poezijos tyrėja.

Šioje recenzijoje nebus bandoma kvestionuoti Ciplijauskaitės feministinės kritikos prielaidų, juoba kad jų įtakas, įvairovę ir eklektiškumą išsamiai pristato Šimėnienė, išryškindama svarstytinus, metodologiškai nenuoseklius tyrėjos sprendimus:

Minėtose feministinėse knygose Ciplijauskaitė išvengia feminizmui būdingo (o kartais veikia primestinio) kategoriškumo ir susikuria dar vieną sinkretinę metodologinę „prieigą“. Vėlyvuosiu etapu derindama kelias teorines paradigmas – idealistinę stilistiką, fenomenologiją ir feminizmą, kritikė niekada tiesiogiai neapibrėžė savo teorinių nuostatų visumos (p. 40).

Nors, vertinant šiuolaikinių literatūros tyrimų metodologijų aspektu, Ciplijauskaitės literatūros tyrimai gali pasirodyti pernelyg eklektiški, toks natūralus, dažnai neformalizuotas, laisvas, bet eruditiškas kalbėjimas apie literatūrą išties yra patrauklus, o metodologinių ribų peržengimas, mano nuomone, itin turiningas. Patraukia literatūrologės praktikuojamas iš dalies biografinis, į autoriaus aplinką ir net autoriaus intencijas atsižvelgiantis tekstų skaitymas, derinamas su priekabia formalistine teksto analize. Kūriniai siejami su šalies kultūros ir istorijos aplinkybėmis, tačiau analizės persmelkia išskirtinė atida analizuojamų kūrinių formai (pasakojimo struktūrai, pasakotojo ar pasakotojos raiškai). Šimėnienė šį tyrėjos dėmesį formai traktuoja kaip idealistinės stilstikos įtakų išraišką¹². Atlikus smulkmenišką kontekstinį ir tekstinį tyrimą Ciplijauskaitei pavyksta, pvz., „maištą prieš tradicinę formą“ (p. 168) įvardyti vienu kertinių moterų rašymo aspektų.

Man pačiai iš trijų įdomiausia studija *Nepatenkinta moteris*. Būtent iš joje plėtojamų minčių išaugo ir kitos dvi knygos (tai jų įvaduose pabrėžia pati tyrėja). Reikšmingas ir inovatyvus studijoje pristatomas tyrimas apie neišsipildžiusias moteris realistiniuose romanuose, steigiantis ir įrodantis neištikimybės, kaip emancipacijos būdo, idėją. Autorė tekstus skaito ne kaip atskiras pavie-

¹² *Ibid.*, p. 216.

nes visumas, bet kaip temos – neištikimybės ir svetimavimo, traktuotinių kaip laisvesnio santykio su visuomenės normomis paieškų forma, – manifestacijos. Literatūros tekstai analizuojami įtraukiant ne tik socialinį ar istorinį, bet ir literatūros istorijos kontekstą, tarkime, realistiniuose romanuose, aptariamuose teminiu ir stilistiniu aspektu, ieškoma sąsajų su romantine raiška ir pasaulėžiūra, pvz., pagaliai aptiriamas tiriamuose romanuose dekonstruojamas Don Žuano tipažas, per kintantį archetipą išskleidžiant ne tik realizmo tekstų išskirtinumą, bet ir akcentuojant pamatinius realizmo bei romantizmo skirtumus. Studijoje *Šiuolaikinis moterų romanas* ir straipsnių rinkinyje *Moteriškojo „aš“ konstravimas literatūroje* šis universalus ir daugiaspektis literatūros kūrinių tyrimas dar išplečiamas: šiuolaikiniai (t. y. XX a. antros pusės) moterų rašyti romanai nagrinėjami daugiausia dėmesio skiriant personažų sąmonėjimo procesui, laiko sampratos kaitai, romanuose pasikartojantiems motyvams, kaip antai veidrodžio įvaizdžiui, stilistiniams, kalbiniais eksperimentams ir pan.

Rinktinės tekstai ne tik leidžia pažinti tyrėjos mąstymo paradigmas, bet ir gali būti naudingi lietuvių literatūros tyrimuose – pastabos apie rašymo pokyčius XX a. antroje pusėje, taip pat apie konkrečius moterų romanams būdingus motyvus tam tikru mastu galėtų būti produktyvios ir kalbant apie mūsų literatūrą. Savo ruožtu galima sakyti, kad Ciplijauskaitės feministinius tyrimus verta skaityti ir dėl paties mokslinio pasakojimo: įdomu sekti tyrėjos stilių, kartais panašėjantį į eseistinį, minties eigą, kuri leidžia išskirti apibendrinančius teminius ir formalius moterų personažų aspektus bei įtraukia išryškina žiūros į moteris personažes kaitą.

Aptartina išverstų knygų skyrių ir fragmentų atranka. Dėl atrankos motyvacijos neverta ginčytis, juoba kad ją sudarytoja tiksliai aprašo įvade („kritinių tekstų tarpai, kuriuose kalbama išskirtinai apie ispanų literatūrą, verčiant buvo praleidžiami tikint, kad ispanistai patys gali puikiai juos perskaityti ir jais naudotis ispanų kalba“; p. 33). Vis dėlto norisi akcentuoti kelis dalykus. Pirma, Ciplijauskaitės knygų, jei neturi jų savo asmeninėje bibliotekoje, deja, Lietuvoje gauti apskritai labai sunku. Ispaniškieji literatūrologės leidiniai nelengvai pasiekiami net ir didžiausiose bibliotekose¹³, tad tiems numanomai susidomėjusiems

13 Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje iš trijų rinktinėje išverstų veikalų tegalima gauti vieną (*Šiuolaikinis moterų romanas*), Vilniaus universiteto bibliotekoje – du (*Nepatenkinta moteris* ir *Šiuolaikinis moterų romanas*). O studijos *La soledad y la poesía española contemporánea* (*Vienatvė ir šiuolaikinė ispanų poezija*, 1962) šiose bibliotekose apskritai nėra.

ispanistams neretai bus sunku individualiai susipažinti su tekstais. Antra, kai kurie į rinktinę neįtraukti fragmentai galėtų būti aktualūs ne tik ispanistams: pvz., studijos *Nepatenkinta moteris* pirmajame skyriuje „Moteris XIX a. tikrovėje“ („La mujer en la realidad del siglo XIX“) aprašomas XIX a. Europos šalių (daugiausia tų, kurių autoriai aptariami tyrime: Ispanijos, Vokietijos, Prancūzijos, Rusijos) visuomenės požiūris į moterį, teisinė sistema, moterų švietimo klausimai, feministinių judėjimų padėtis ir t. t. Kita vertus, visiškai suprantama, kad dėl apimties ir aktualumo dalies fragmentų teko atsisakyti, tad tai nėra priekaištai sudarytojai – veikiau pastabos, rodančios, kad net ir į šią knygą nepatekusiuose fragmentuose yra vertingos medžiagos.

Knygos sudarytoja ir vertėja prie versto teksto išnašose pateikia išsamius ir taiklius paaiškinimus apie lietuvių skaitytojui menkliau žinomas realijas, tarkime, aptaria Unamuno „rimono“ (p. 132–133) ar „intraistorijos“ (p. 168) sampratas, taip pat vietomis paaiškina specifinę Ciplijauskaitės pamėgtų terminų vartoseną, pvz., ką tyrėja laiko vyriška kritika (p. 134), ir pan. Tačiau Ciplijauskaitė išties laisvai nardo aptariamų romanų siužetinėse, stilistinėse subtilybėse, kurios nebūtinai visad aiškios lietuvių skaitytojui. Tarkime, vienas studijoje *Nepatenkinta moteris* nagrinėjamų romanų – Leopoldo Alas Clarino *Regentė* – nėra verstas į lietuvių kalbą, taigi didelė tikimybė, kad net ir literatūrologas profesionalas – o ši knyga daugiausia skirta būtent jam – nebus į romaną labai įsigilinęs. Tad kai studijos pradžioje Ciplijauskaitė konstatuoja, jog šio kūrinio „[p]abaiga neabejotinai gali skirtis nuo kitiems romanams būdingo finalo: Ana turi būti nubauta, bet jai skirta daug žiauresnė bausmė nei kitoms protagonistėms“ (p. 61), natūraliai kyla klausimas: tai kokia gi toji pabaiga? Kūrinio neskaičiusiam sunku orientuotis Ciplijauskaitės argumentacijoje, kai kurie pavyzdžiai iš šio romano lieka neaiškūs, migloti. Veikiausiai cituotoje vietoje Ciplijauskaitė turi galvoje, kad romano pabaigoje protagonistę Aną po vyro mirties kaip kaltą nusidėjėlę pasmerkia visas Vetustos miestas – jai tenka gyventi atsiskyrusiai, o galiausiai jos išsižada ir nuodėmklausys. Kadangi apskritai pasitelkti išsamūs paaiškinimai yra labai gera pagalba lengviau susiorientuoti tekste, nėra visai aiškus sprendimas tam tikras vietas palikti neišskleistas.

Esama ir kelių miglotų tiriamų romanų interpretacijų – jau ne dėl to, kad Ciplijauskaitė išmano gerokai daugiau konteksto nei jos skaitytojas ir daug ką aptaria taip, lyg visi būtų perskaitę tuos 600 romanų, o dėl smulkių vertimo neaiškumų. Tarkime, kai kalbama apie Flaubert'o *Ponią Bovari* ir Emos aprašymus,

skaitome: „[autorius] daug dėmesio skiria fiziologinėms detalėms, ypač pirmuosiuose eskizuose“ (p. 74). Originale vartojamas žodis „boceto“, kuris gali reikšti ne tik „eskizą“, bet ir „metmenis“, „kontūrus“, tad čia veikiausiai kalbama apie pirmuosius Emos aprašymus – detalų smulkmenų, tokių net kaip nagai, aptarimą apibūdinant veikėją¹⁴. Be to, sunkiai įtikinama, kad Ana Karenina „netgi skaito paskaitą apie gimstamumo kontrolę“ (p. 105). Originale šiuo atveju pavartota frazė „llega a dar una lección sobre el control de la natalidad“, galinti reikšti apytikriai: „net pamoko apie neštumo planavimą“; manytina, kad kalbama apie Kareninos pokalbį su Doli, kuriame Ana pasako neturėsianti vaikų, ir galima suprasti, jog kalbama apie kontracepciją¹⁵. Taigi rodomi, kad šie negausūs vertimo netikslumai susiję su menka atožvalga į originalius tekstus, kuriuos Ciplijauskaitė analizuoja. Veikiausiai dėl tos pačios priežasties kai kurie kūriniai netiksliai identifiukuoti žanriškai, pvz., rašoma: „Clarino nuomonė apie neištikimybę suformuluota Emos ‚Vieninteliame vaike‘“ (p. 77), kūrinio pavadinimą teikiant kabutėse. Kadangi *Vienintelis vaikas (Su único hijo)* – Clarino romanas (1890), neaišku, kodėl pavadinimas neteikiamas pasviruoju šriftu kaip kitų romanų atveju.

Atsivertę knygą nuo pat antraštinio puslapio suprantame, kad ją rengiant atliktas rimtas ir itin nuodugnus vertimo bei mokslinio teksto redagavimo darbas: be redaktorės Erikos Valčiukienės, prie teksto prisidėjo ir specialioji redaktorė Donata Linčiuvienė, o kūrinių citatas iš prancūzų, vokiečių, italų ir portugalų kalbų vertė dar keturi vertėjai. Ir apskritai norisi akcentuoti, kad šio klampaus ir sudėtingo teksto vertimas iš tiesų vertintinas pozityviai, kaip geras adekvataus vertimo pavyzdys. Vis dėlto baigdama pridursiu kelias dvejones dėl vertimo sprendimų.

Viena pastaba susijusi su apskritai gana komplikuoju Ciplijauskaitės žodynu ir jo perteikimu lietuvių kalba. Sudėtingumą galime pajusti šioje citatoje:

Sintaktinės moduliacijos, sulaužomi ir vėl atkuriami ritmai, anaforinė reiteracija, ilgos klausimų virtinės nutolina pasakojimą nuo kasdienybės, taip įgaunama kone antgamtinės galios. Romano siunčiama žinia itin kondensuota, poetinė kokybė pasiekama vartojant taupią, „smūgiuojančią“ kalbą [...] (p. 216).

14 Žr. Gustave Flaubert, *Madame Bovary*, traducción de Ramón Ledesma Miranda, Madrid: Editorial EDAF, 1999, p. 47.

15 Žr. Levas Tolstojus, *Ana Karenina*, iš rusų kalbos vertė Pranas Povilaitis, Vilnius: Vaga, 1983, p. 229.

Žodžių junginį „sintaktinės moduliacijos“ gal ir įmanoma suvokti, nors ar ne paprasčiau būtų – „sintaksinė įvairovė“ ar „sintaksės kaita“? Na, o „anaforinė reitaracija“; tikėtina, iš tiesų yra paprasčiausias anaforiškas kartojimas (tiesą sakant, anafora visuomet susijusi su kartote – gal užtektų tiesiog „anaforos“?). O štai fragmentas apie tai, kad „[R]omano siunčiama žinia itin kondensuota“ (orig. „La enunciación es extremadamente condensada“), turbūt tiksliau būtų suvoktinas kaip „[Dėstymo] raiška yra itin taupi“.

Knygoje pastebėti keli smulkesni vertimo riktai. Antai skaitome, kad „[p]astaruju metu pasirodžiusi studija, grįsta romanistės, literatūros kritikės Antoinios Susan Byatt ir psichoanalitikės Ignês Sodrė dialogo, įtaigiai atskleidžia [...]“ (p. 249). Pirma, turbūt kiek tiksliau būtų versti, kad studija pasirodė ne „pastaruju metu“; o „neseniai“; antra, ji nėra *grįsta* dialogu, tai tiesiog knyga, kurioje minėtos kritikės kalbasi, tai tiesiog yra jų dialogas. Netiksliai formuluojama ir pirmosios studijos išvadose, kuomet aprašomi Ėmile'io Zola vertimai į užsienio kalbas. Rinktinėje išversta:

Nuo 1880-ųjų Ispanijoje jaučiamas didelis susidomėjimas Rusija ir ypač – rusų romanu. 1880 m. į rusų kalbą išverčiami Ėmile'io Zola romanai *Smuklė (L'Assommoir, 1876), Nana (Nana, 1880)*. Rusų romanas pateikia psichologinės analizės pavyzdžių ir aukština dvasines vertybes, o Zola kūriniai atskleidžia sudėtingas patirtis [...] (p. 106).

Tačiau ir remdamiesi originalo tekstu¹⁶, ir iš literatūros istorijos matome, kad čia minimi Zola romanai išversti ne į rusų, o į ispanų kalbą, beje, ir artimųjų sakinių kontekste tai skamba logiškiau.

Taip pat užkliuvo keletas kiek neįprastai vartojamų terminų, kurie, tikėtina, galėtų būti pakeisti sklandesniais ir lietuvių kalbai įprastesniais atitikmenimis. Svarstytinas nesyk vartojami žodžiai „konfigūruoti“, „konfigūracija“ (pvz.: „Visais šiais atvejais atmintis atlieka svarbų vaidmenį ir konfigūruoja diskursą“, p. 115; „Tokiu būdu pateikiama istorija iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti banali – kaip XIX a. rašytojų imitavimas, bet jos konfigūracija inovatyvi“, p. 122), verčiami iš isp. „configurar“, „configuración“ (siūlytina: „struktūruoja“, „pakeičia“, „formuoja“ ir pan.). Panašiai nutinka ir su leksema „scena“, kuri vartojama tikriausiai turint galvoje kūrinio epizodą, pvz.: „Tarpusavio nesupratimo,

16 Birutė Cipliauskaitė, *La novela femenina contemporánea*, p. 196.

nesusikalbėjimo tema išryškinama vidinių monologų scenose [...]“ (p. 125); „[r]ašant tradicinę pagarba karaliui dažnai persmelkiama kandžios kritikos, kaip antai meilės prisipažinimo ar rankos prašymo scenoje“ (p. 184)¹⁷. Originalo tekste vartojama „escena“, tačiau lietuvių literatūrologijoje vis dėlto įprastesni terminai „epizodas“, „fragmentas“. Svarstyтина, ar ispanų kalbos žodis „discurso“ kai kuriais atvejais nereiškia tiesiog „šnekos akto“, „pasisakymo“, o ne „diskurso“, įprastai lietuvių kalboje suvokiamo kaip abstraktesnė sąvoka. Antai ištraukoje „[d]aug įdomesni atvejai, kai rūpinamasi ir moters vaidmeniu, ir pačiu diskursu. Tai išryškėja diskurso struktūroje – pasakojant istoriją kaitaliojami du (arba daugiau) skirtingų lyčių balsai. [...]“¹⁸ (p. 181), manytina, kalbama ne apie diskursą, o apie pasakojimo, kalbėjimo būdą ar tiesiog šnekos aktą.

Šiek tiek glumino nepaaiškintas būdvardžio „parataksinis“ vartojimas (pvz., „parataksinės struktūros“, p. 229–230; „[k]ūrinį konstruodama iš parataksinių sakinių“, p. 123; „puikus parataksinio rašymo pavyzdys [...]“, p. 127). Manychiau, jog terminas dar nėra tiek įsigalėjęs lietuvių literatūrologijoje, kad būtų lengvai suprantamas be paaiškinimo. Nors, žinoma, termino reikšmę kiekvienas gali susirasti pats, tačiau pasvarstymą iš dalies pagrindžia savotiškas netolydumas, nes kai kurios neįprastesnės sąvokos yra praskaidrinamos, pvz., „epifanijos“ (p. 112) arba „*jouissance*“ (p. 126) terminai paaiškinti (tiesa, šie terminai aiškinami pačios Ciplijauskaitės išnašose).

Reikia pripažinti, kad, skaitant originalo kalba, Ciplijauskaitės tekstai išties atrodo vingrūs ir vietomis nelengvai perprantami, vis dėlto, nors vertimo

17 Orig. „Desde 1880 hay en España gran interés por Rusia en general y por la novela rusa. En 1880 se traducen, además, *L'Assommoir* y *Nana* de Zola. Si la novela rusa ofrece ejemplos de análisis psicológico y vuelve a pregonar valores espirituales, las de Zola transmiten experiencias crudas [...]“ (Birutė Ciplijauskaitė, *La mujer insatisfecha. El adulterio en la novela realista*, Barcelona: Edhasa, 1984, p. 96–97).

18 Panašiai pasakytina apie šiuos žodžius: „distantyvus“ („jos požiūris tampa ironiškas ir kompromituojantis, distantyvus ir skvarbus“, p. 131) reikšme „nutolęs“, „atsitolinęs“; „diskutuojama“ („diskutuojama apie laisvą meilę“, p. 131; „[s]ukūrus prototipą, pirmosios rašytojos jautėsi priverstos jį priimti arba bent diskutuoti su juo“, p. 246) reikšmėmis „kalbėti“; „apartarti“; „svarstyti“; „oponuoti“; „dvigubas“ („sąmonėjimo procesas tampa dvigubas“, p. 133) reikšme „keliapakopis“, „dvilypis“. Klausytina, ar anglų kalbos žodis „essay“ Henry Butterfieldo studijos pavadinime tikrai atitinka lietuviškąją „esė“ sampratą: rašoma, kad „prieš keletą dešimtmečių Henry Butterfieldas vienoje pirmųjų esė apie istorinį romaną apibūdino jį kaip seriją žavingų istorinių iliustracijų [...]“ (p. 168), bet nurodomas veikalas *The Historical Novel: An Essay* – ne esė, o studija / apybraiža.

visuma sudaro labai gerą įspūdį, retsykais apima nesuvaldytos tarptautinių žodžių lavinos jausmas. Klausina: ar „transferencija“ negalėtų būti „perkėlimas“ (p. 158), juoba kad originale terminas apskritai neminimas, tačiau suprantame, jog kalbama apie psichoanalitinį perkėlimą („Edipo kompleksas šiuo atveju labai akivaizdus, tačiau, bandant jį išnarplioti, įvyksta transferencija – duktė nukreipiama pas psichiatrą“¹⁹, p. 158)? Ar „Nefertitės evokacijos“²⁰ (p. 182) negalėtų būti tiesiog „[sužadinti] Nefertitės prisiminimai“, o „inkoherencija“²¹ (p. 228) – „nerišlumas“? Šios pastabos dėl konkrečių žodžių vartosenos susijusios su tuo, kad Ciplijauskaitė laisvokai disponuoja terminais, o tai iš dalies atlaisvina rankas vertėjai – tad kartais skaitant kyla dvejonė, ar visuomet būtina vartoti suvokimą komplikuojančius tarptautinius žodžius, ypač jei esama sklandesnių atitikmenų lietuvių kalboje. Vis dėlto pabrėžtina, kad humanitarinių tekstų vertimo į lietuvių kalbą tradicijoje įprasčiau yra palikti tarptautinius žodžius, tad išsakytos pastabos veikiausiai neatliepia vertimo tendencijų, o išverstas tekstas, priešingai, jas atitinka.

Galų gale, nepaisant kelių nustebimų dėl terminologijos ar apskritai vertimo vingrybių, šia Ciplijauskaitės kritikos tekstų rinktine norisi džiaugtis ir sveikinti ir sudarytoją bei vertėją, ir visus kitus, prisidėjusius prie knygos atsiradimo. Ši knyga lietuviškos ispanistikos kontekste yra tikras grynuolis, be to, ir savo pavadinimu nuteikia viltingai – kad esama tokios „erdvės“ tarp lituanistikos ir ispanistikos ir kad ją galima pildyti turiniu. Beje, atkreiptinas dėmesys, kad knyga ypatinga ne tik lietuviškos ispanistikos atžvilgiu – pastaruoju metu naujų literatūrologinių veikalų vertimų iš užsienio kalbų apskritai sulaukiame labai mažai. Viltingai laukiame daugiau.

19 Orig. „El complejo de Edipo es evidente en su caso. Pero al tratar de desenmarañarlo, el psiquiatra atrae todas las manifestaciones enfermizas sobre sí mismo“ (Biruté Ciplijauskaitė, *La novela femenina contemporánea*, p. 98).

20 Orig. „evocaciones“ (*Ibid.*, p. 136).

21 Orig. „lo incoherente“ (*Ibid.*, p. 212).